

Het bestuur van Assendelft

door Maarten Hos

De Assendelftsburg

Het slot aan de Vliet

De middeleeuwse woonplaats van de (latere) vrijheren van Assendelft heeft zich bevonden in het zuidelijk gedeelte van Assendelft bij het, toen nog niet drooggemaakte meertje, De Vliet.

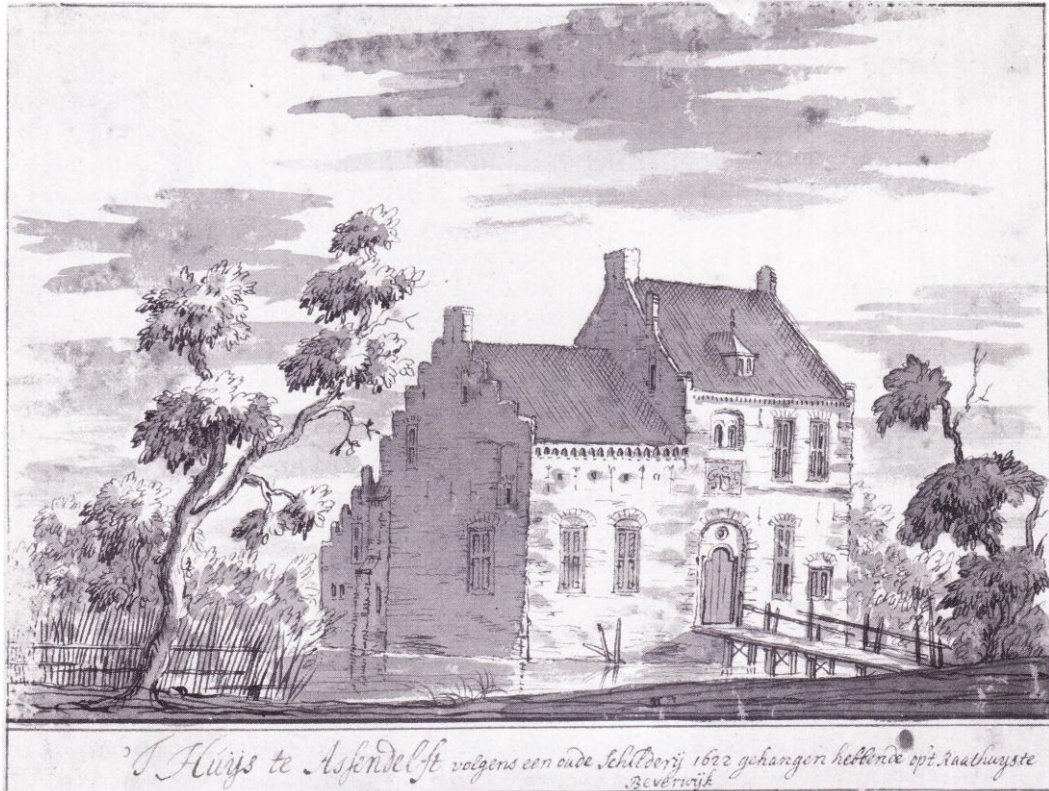
Volgens sommige geschiedschrijvers trouwde de Assendelftse dorpschout Barthout in het jaar 1265 met vrouwe Maria van Heemskerk. Deze, waarschijnlijk eenvoudige, dorpschout kunnen wij aanmerken als de stamvader van het adellijk geslacht der heren van Assendelft. Een geslacht dat in de loop der tijden tot groot aanzien kwam, zodat wij ze op den duur op een hoogte kunnen stellen met de Arkels, de Wassenaars en de Brederodes. De zoon van Barthout, Gerrit van Assendelft, volgde zijn vader op in het schoutambacht Assendelft, bij brief van Graaf Willem van Henegouwen van 1312.

In 1306 werd Gerrit, door heer Nicolaas van Putten, 'beleend' met een 'weer' land in Assendelft (waarschijnlijk heeft 'weer' hier de betekenis van een aantal stukken land tussen twee hoofdsloten). In latere bescheiden wordt ook gesproken van het landgoed 'Ten Weer'. Het is aan te nemen dat het meertje De Vliet in deze weer was gelegen, en dat daarbij een huis stond. Gerrit (Gheraet) werd weer opgevolgd door zijn zoon Barthout (II), die in 1315 trouwde met Katelijne Dirksdochter van der Wale. In het jaar daarop ontvangen hij en zijn vrouw van de landgraaf de rechten 'die vrije luyden' hebben. De maatschappelijke opgang der Assendelfts is dan begonnen en dit zal wel gekomen zijn doordat Katelijne een dochter was van Dirk van der Wale (een bastaardzoon uit het aanzienlijk geslacht van Polanen), die grafelijk rentmeester was. De Assendelftse woonplaats zal waarschijnlijk na verloop van tijd niet meer geheel aan de verlangens hebben voldaan. Op 17 mei 1328 vernemen we iets over een huis in Heemskerk, als graaf Willem van Henegouwen erin toestemt dat Barthout de helft van een huis met enig land koopt van de heer Jan van Rietwijk Willemszoon van Velsen. We moeten bedenken dat er van De Vliet, varend door de Nauwe Vliet en over het Wijkermeer een goede verbinding met Heemskerk bestond. De Assendelfts vestigden zich toen dus te Heemskerk en het is aan te nemen dat de versterkte hoeve, die zij daar gingen bewonen de voorloper was van het latere Assumburg. (Het slot Rietwijk lag waarschijnlijk tegenover de plaats waar nu de Assumburg staat).

In 1392 volgt de derde Barthout zijn vader op en aan hem wordt de 'ridderwaardigheid' verleend. Toen hij in het jaar 1400 trouwde met Nathalia, een bastaarddochter van hertog Albrecht van Beieren, klom hij weer in rang en werd de ambachtsheerlijkheid Assendelft verheven tot een vrije heerlijkheid met 'hoge en lage jurisdictie'. Zijn landbezit in Assendelft 'het goed ten Weer' (tot aan zijn huwelijk met Nathalia een onversterfelijk erflehen van de Hollandse grafelijkheid), werd tot 'eigen' bezit verklaard.

Het is aan te nemen dat zijn huis in Heemskerk wellicht aan de 'standing' van de ambachtsheer had voldaan, maar dat het niet meer voldeed als een geschikte woonplaats voor de vrijheer van Assendelft, die getrouwd was met een (zij het dan natuurlijke) vorstendochter. Dit zal wel de reden zijn geweest dat ridder Barthout omstreeks 1400 was begonnen met de bouw van een burcht op het oude vaderlijke erfgoed in Assendelft. De bouw vond plaats aan het (in 1638) drooggemaakte meertje De Vliet in zuidelijk Assendelft. Het slot heeft er niet zo heel lang gestaan. Het waren onrustige tijden (Hoekse en Kabeljauwse twisten) en omstreeks 1428 werd het slot aan De Vliet, tegelijk met de sloten Brederode, Heemstede, Spangen en anderen door de plunderende Kabeljauwse benden verwoest, zo hun woede koelend op één der gehate voormannen van de hoekse partij. Ridder Barthout trad onder andere verscheidene keren op als aanvoerder van de grafelijke strafexpedities tegen de Westfriezen. Na de verwoesting van zijn slot in Assendelft is Barthout met zijn gezin in Den Haag gaan wonen, waar de Assendelfts ook een huis bezaten.

In de 'Zaanlandse Atlas' van de oudheidkamer in Zaanwijk bevindt zich een oude prent van de hand van J. Stellingwerf, die door hem getekend werd naar een oud schilderij dat hing in het raadhuis van Beverwijk.

't Huys te Assendelft. Met bruin gewassen pentekening van J. Stellingwerf naar een schilderij dat in 1622 nog op het raadhuis van Beverwijk hing.

Ik leid hieruit af dat de hofstede 'het Huis te Assendelft' dus toen is gesloopt en er op die plaats een boerderij is gebouwd, die toen met de naam 'Het Hof' werd aangeduid. Ook in de gedrukte 'Handvesten van Assendelft' door de toenmalige baljuw en schout van Assendelft, mr M.A. Beels in 1768 uitgegeven, wordt het daar staande gebouw 'Het Hof' genoemd. Tegenwoordig wordt de boerderij bij het poldertje 'De Vliet' met de naam 'De Vlietboerderij' aangeduid.

N.B. Dat er aan De Vliet vroeger grote bouwactiviteiten hebben plaatsgevonden blijkt wel uit het feit dat, tot in het begin van de vorige eeuw, de Assendelftse boeren naar De Vliet trokken om daar puin te graven dat dan diende voor de verharding van damovergangen etc. Men betaalde daarvoor aan de toenmalige eigenaar een vergoeding.

Het slot Assumburg en enkele van zijn bewoners

De grote verwevenheid van Assendelft met de bewoners van het slot Assumburg rechtvaardigt een kort overzicht van de geschiedenis van het slot en enkele van zijn markante bewoners. In het vorige hoofdstuk over het slot De Vliet werd vermeld, dat Barthout (III) na de verwoesting van het slot in Den Haag is gaan wonen. Zijn broer Dirk woonde toen op Assumburg (beter is de omschrijving 'op het huis te Heemskerk', want de naam Assumburg ontstond pas later). Barthout III is vier keer getrouwd geweest maar liet in 1443 geen wettige kinderen na. In zijn testament worden echter wel verscheidene bastaard-

zonen bedacht. De opvolger van Barthout werd Gerrit (III) de zoon van bovengenoemde Dirk. Doordat Gerrit (III) in zijn heerlijkheid Assendelft geen slot meer bezat kreeg hij van Philips van Bourgondië het recht om misdadigers naar het huis van zijn vader in Heemskerk te voeren en daar te berechten.

De bezittingen der Assendelfts waren inmiddels door berekende huwelijken en door koop belangrijk uitgebreid. Zij waren één van de vermogendste families van Holland geworden, een plaats innemend die onmiddellijk aansloot bij de Oranjes, de Egmonds, de Hoornes en de Brederodes. Als eigenlijke bouwer van de Assumburg in zijn tegenwoordige vorm dient Gerrit (IV) aangemerkt te worden (gedurende de bouwjaren 1530-1538).

Het slot Assumburg.
Gravure van Roghman,
1646. Het 'burcht-achtig'
voorkomen van het kasteel is
nog wel te herkennen.

Gerrit IV (ca. 1487-1558), ridder, was president van het Hof van Holland. In zijn opdracht tot de bouw (respectievelijk herbouw) zegt de heer van Assendelft dat hij hoopt dat het slot bij zijn nakomelingen 'in eer en reputatie' zal worden gehouden. Weinig heeft de trotse edelman toen vermoed dat zich weldra dingen zouden afspelen die de naam van zijn geslacht in geheel de zuidelijke en noordelijke Nederlanden in opspraak zouden brengen.

Catharina de Chasseur

Gerrit had als jonge edelman gestudeerd aan de universiteit van Orléans in Frankrijk, en daar kennis gemaakt met de dochter van een herbergier, Catharina de Chasseur. Waarschijnlijk onder pressie van haar vader trouwde Gerrit de herbergiersdochter. In de historiografie is vooral de vraag gesteld waarom Gerrit zich tot deze verbintenis heeft laten verleiden. Als verklaringen zijn de schoonheid van Catharina en de druk van haar familie aangevoerd, maar hiervoor zijn geen harde bewijzen. Zelf meldde van Assendelft aan het einde van zijn leven simpelweg dat hij in zijn studietijd in Orléans met haar omging, haar vervolgens tot zijn vrouw had genomen en na een halve nacht bij haar geslapen te hebben tot de conclusie kwam dat hij overhaast had gehandeld.

Naar eigen zeggen ging van Assendelft niet lang na de huwelijksvoltrekking terug naar Holland en trof hij regelingen om te voorkomen dat zijn pasgetrouwde vrouw hem zou volgen. De Chasseur liet zich echter niet tegenhouden. Samen met haar moeder kwam zij naar Holland en daagde haar echtgenoot voor verschillende rechtbanken om hem te dwingen haar als zijn getrouwde vrouw te erkennen en te onderhouden, zoals het een edelman betaamt. Na twee jaar proces voeren werd De Chasseur in 1509 door het Hof van Holland in het gelijk gesteld. De verhouding tussen de twee was overigens niet noodzakelijker wijs slecht te noemen. Hoewel de echtelieden vermoedelijk grotendeels in verschil - lende huizen in Den Haag woonden, hij in het familiehuis in het Westeinde, zij in een huis aan de Nieuwstraat, onderhielden zij een gemeenschappelijke vriendenkring en werd rond 1517 hun zoon Nicolaas geboren. De familie van Gerrit bleef echter bezwaren houden tegen het huwelijk. Zijn moeder - Gerrits vader was al voor 1507 overleden - maakte duidelijk niets van haar schoondochter te willen weten door in haar testament op te nemen dat De Chasseur op geen enkele wijze mocht profiteren van de goederen die zij naliet. Catharina was de president van het Hof van Holland onwaardig.

In 1531, na de dood van haar schoonmoeder, kwam het tot een definitieve breuk tussen De Chasseur en Van Assendelft.

Weinig is bekend over de dagelijkse bezigheden van Catharina de Chasseur in Holland, maar uit het feit dat bij haar dood nog een aantal mensen bij haar in het krijt stonden voor het kopen van wijn en laken valt op te maken dat zij een zakenvrouw was.

In de Nieuwstraat voerde de jonge Vrijvrouw van Assendelft een uitgebreide huishouding. Zij had onder andere een kapelaan in dienst, de heer Maturijn Alys, die wel zeer slecht de roeping van zijn ambt bleek te verstaan. Uit Frankrijk liet hij twee jongelieden overkomen, die hij van materialen voorzag om valse munten te slaan en om de keizerlijke munten te 'snoeien' (er een randje af te snijden). Niet lang daarna waarschuwde haar buurman Van Assendelft, omdat hij 's-nachts verdachte geluiden hoorde, alsof er metaal werd bewerkt. Van Assendelft liet een gezamenlijke vriend polshoogte nemen bij De Chasseur, maar die kon niets verdachts ontdekken. Toen in Haarlem valse munten in omloop kwamen, raakte de bal aan het rollen en al gauw werd de naam van De Chasseur genoemd.

In de nacht van 11 februari 1541 werd het hele huishouden van De Chasseur onder bewaking gesteld. Naar verluid deed De Chasseur nog vergeefse pogingen om te vluchten, maar zij werd nog dezelfde dag naar de Voorpoort in Den Haag gebracht. Ook de kapelaan Maturijn Alys, benevens twee kameniers, Huguette Pietersdochter en Robyne de la Roche en een page, Ambroise, werden gevangen genomen. Twee raadsheren van het Hof van Holland drukten de cipier op het hart dat De Chasseur goed behandeld moest worden en er werd zelfs speciaal een meisje ingehuurd om te zorgen dat het haar aan niets ontbrak. Er volgde een opzienbarend proces. In hun vonnis waren de raadsheren duidelijk minder mild. De Chasseur werd op 9 april 1541 veroordeeld tot de brandstapel. Gerrit van Assendelft, die normaal gesproken het college van raadsheren voorzat, moest zich van het proces afzijdig houden. Om de eer van het Huis van Assendelft te redden verleende landvoogdes Maria van Hongarije op verzoek van het Hof van Holland in zoverre gratie aan Catharina de Chasseur, dat de executie buiten het publieke oog zou geschieden met het zwaard of anderszins, en dat ze werd begraven in gewijde grond. In de nacht van 11 op 12 april werd het vonnis voltrokken: zij werd ter dood gebracht 'metten watere', dat wil zeggen met een trechter water in de keel gieten, net zo lang, tot het leven is geweken. Daarna werd ze onmiddellijk in de kerk begraven, zo melden de bronnen. Vermoedelijk is dit de Sint Jacobskerk geweest, maar de bronnen zijn hierover niet expliciet. De beul, Jan Sijbrands, voltrok op diezelfde dag het doodvonnis over de kapelaan door onthoofding. De overige leden van het complot werden verbannen.

De volgende generaties

Gerrit van Assendelft vreesde waarschijnlijk in zijn zoon Nicolaas te worden teleurgesteld en dwong hem om een opleiding tot geestelijke te volgen.

Een neef van Nicolaas, Otto van Assendelft, werd tot zijn opvolger benoemd. Op Sint Nicolaasdag van het jaar 1558 overleed Gerrit van Assendelft. Nicolaas vocht de uitsluiting uit het testament van zijn vader aan. Omdat er geen juridische grond was om hem van zijn wettig erfdeel te ontslaan, werd hij spoedig in het gelijk gesteld. Hierna had Nicolaas de soutane snel verwisseld voor de wapenrok en zich in het bezit gesteld van de Assumburg. De familie wilde zich hier niet bij neerleggen, en de twisten over het familiebezit duurden nog tot het midden van de zeventiende eeuw voort. Hij was er en hij bleef er. Na een kerkelijke procedure werd hem dispensatie verleend om te trouwen met een Gelderse jonkvrouw, Wilhelmina van Haeften.

Nicolaas overleed tijdens een gezondheidskuur in Burtscheid bij Aken in het jaar 1570, zonder wettige kinderen achter te laten. De Assumburg met de Hoge heerlijkheid Assendelft en de Heerlijkheden Heemskerk en Castricum vererfden op Cornelis van Assendelft, heer van Goudriaan. Deze Cornelis was een vurig aanhanger van de hervorming. Hij werd ervan beschuldigd met Harbert van Raephorst de beelden in de Kerk te Wassenaar te hebben stukgeslagen, de priester te hebben mishandeld, en de offerkelk in de herberg als drinkglas te hebben gebruikt.

In 1581 ondertekent hij de verklaring over de afzwering van koning Philips II van Spanje. In het jaar 1600 overleed Cornelis en daar zijn zoon, en opvolger, Gerrit genaamd, in 1617 kinderloos overleed, stierf met hem de laatste mannelijke eigenaar van de Assendelfts, die de Heerlijkheid bezaten uit.

De Heerlijkheid en de Assumburg gingen over aan Anna van Assendelft Cornelisdochter, die getrouwd was met Gerrit van Renesse van der Aa. Na het overlijden van Anna vererfden de Heerlijkheid en de Assumburg op haar dochter Agnes van Renesse van der Aa, baronesse van Haarlem, Vrouwe van der Aa, van Beverwijk, van Heemskerk en van Castricum. Agnes was getrouwd met Nicolaas van Renesse van Elderen, heer van Vosmeer. Hun dochter Anna vermaakte haar bezittingen aan George Frederik van Renesse, baron van Elderen, Masny, enzovoort.

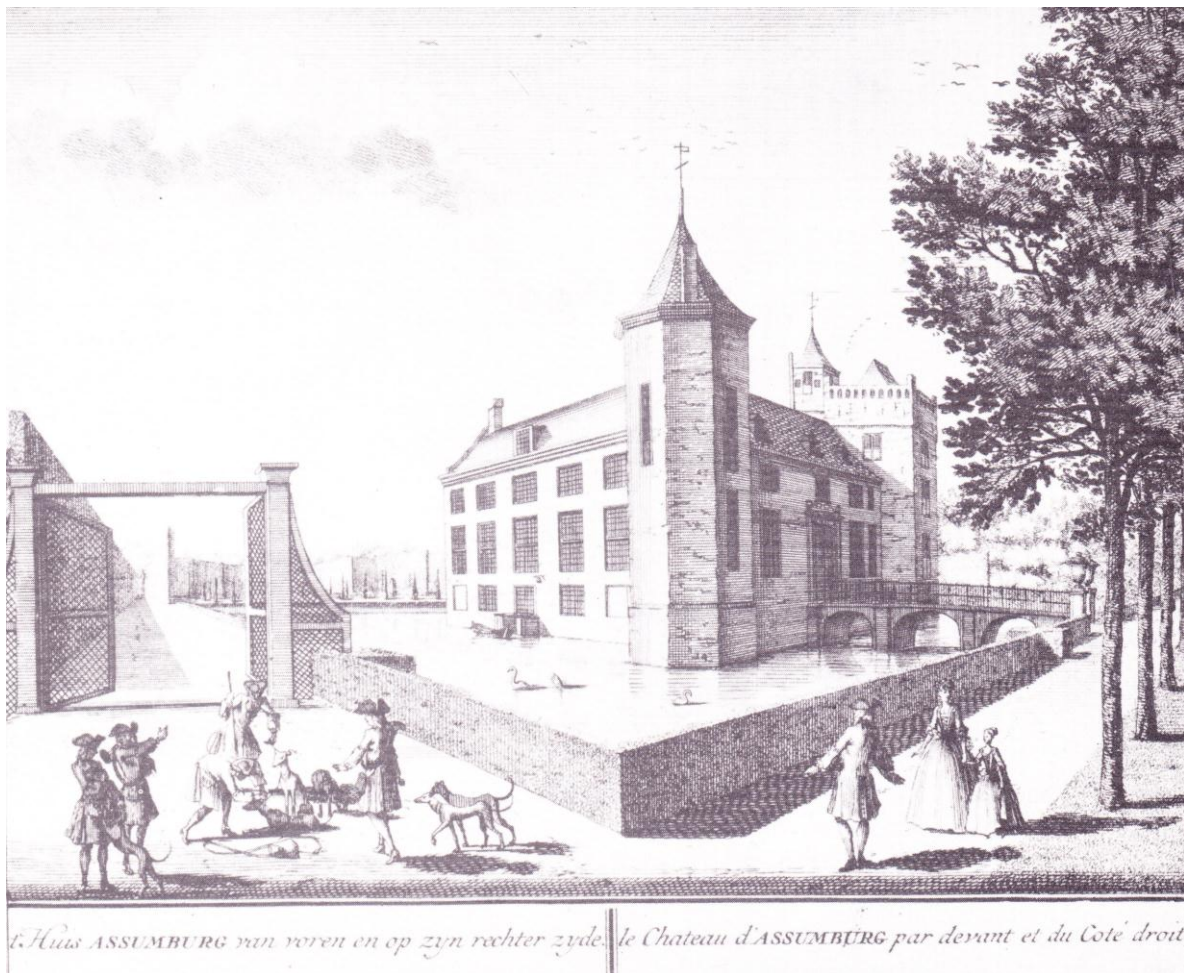
Andere eigenaren

George Frederik verkocht een gedeelte van zijn erfenis, waaronder de Assumburg. Eigenaar werd de Amsterdamse patriciër Johan Wuitiers, getrouwd met Dora Baeck.

In 1694 kocht Mr Jan Deutz, schepen en raad van Amsterdam de hoge en vrije Heerlijkheid Assendelft en in 1708 de Assumburg. Het werd een zomerverblijf voor de familie Deutz. Er werd veel aan verbouwd teneinde te kunnen voldoen aan de verfijnde smaak van de 18de eeuwse patriciër. Jan Deutz was getrouwd met Maria Boreel. Hij werd opgevolgd door Jean Junior, die de Heerlijkheid Assendelft en de Assumburg weer naliet aan zijn zoon, ook Jean geheten. Na zijn kinderloos overlijden kwamen de bezittingen aan zijn broer Cornelis, meesterknaap van Brederode en raad van Amsterdam. Deze Cornelis erfde in 1771 van zijn tante Elisabeth Bors van Waveren meer dan fl. 1.000.000,00 ! In 1780 koopt hij Wijk op Zee en Wijk aan 't Duin van de erven Susanna Jacoba van Harencarspel voor fl. 9200,00. Hij is dan door aankoop en vererving Vrijheer van de Heerlijkheden Assendelft en Assumburg en Heer van de Heerlijkheden Heemskerk, Nootdorp, Reeuwijk met Randenburg, Rietwijk en Rietwijkeroord en het voornoemde Wijk op Zee en Wijk aan 't Duin.

Uit dit alles blijkt dat de nieuwe (burgelijke) bezitters elkaar opvolgden als een dynastie uit de middeleeuwen, en zetelden op de Assumburg, waardoor allicht iets van de romantiek en glorie van een verdwenen ridderschap op hen afstraalde. Groot zal hun voldoening zijn

geweest toen Mr Andries Adolph Deutz, schepen van Amsterdam, in 1814 tot de ridder- schap werd toegelaten en zij zich in het vervolg 'jonkheer' mochten noemen. De tijden waren echter veranderd en de macht van de patriciërs verdwenen. Het was een advocaat, jonkheer Mr Jacob Deutz, die nog vele jaren de Assumburg als zomerverblijf gebruikte. Zijn weduwe woonde iedere zomer nog op de Assumburg tot zij op 15 december 1867 te Amsterdam overleed. Gedurende veertien dagen werd er boelhuis gehouden en daarna bleef de Assumburg verlaten. Niemand trok er zich meer iets van aan. De fraaie betimmeringen, schoorstenen, spiegels enzovoort werden overgebracht naar kasteel Marquette te Heemskerk. Het verval was onrustbarend. Gelukkig hebben deskundige handen de totale ondergang voorkomen. Dit werd mogelijk doordat Jhr Mr Hugo Gevers, de toenmalige eigenaar van Marquette, de Assumburg in 1911 overdroeg aan de Staat der Nederlanden. De Assumburg die zijn tegenwoordige uiterlijke vorm hoofdzakelijk heeft verkregen door de 18^e eeuwse verbouwingen door Mr Jan Deutz van Assendelft, is voor Assendelft de meest nabije trait- d'union met een voorbij tijdperk.

Het slot Assumburg. Gravure door Hendrik de Leth uit 1728.
De verbouw tot zomerresidentie van een patriciërsfamilie
blijkt door uiterlijk en omgeving.

Literatuur:

Mededelingen over de geschiedenis van een Hoge Heerlijkheid door J. de Boer

De geschiedenis van Claes van Assendelft door J. Craandijk

Voor God, Graaf en Geslacht: de kroniek van de ridders van Assendelft door B. Koene